

УДК 658:330.131.7

О.В. Таран, Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

ІНФОРМАЦІЙНА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ОСОБЛИВІСТЬ РОЗВИТКУ МЕТОДІВ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ

Визначено об'єктивність інформаційної невизначеності в умовах ринкових перетворень. Розглянуто адекватність методів управління фінансами якості вхідної інформації. Розкрито принцип оцінки ризику прийняття рішень у фінансовій сфері.

Ключові слова: невизначеність, управління фінансами, ризик-менеджмент, оцінка ризику.

Вступ. Прийняття будь-яких рішень неможливе без застосування належної інформації, бо саме інформація допомагає обрати прийнятний напрямок впровадження намічених дій. Особливо важливим є цей процес у ризик-менеджменті, де інформація покликана, насамперед, зменшити виникнення небажаних подій або передбачити їх. При цьому слід відмітити, що роль та значення інформації постійно зростає, бо з часом вона охоплює все нові сфери економічного життя. Так, наприклад, із 1985 по 1996 роки приріст частини інформаційних секторів економіки у розвинутих країнах світу склав від 51 до 59 % [2]. Проте впровадження нових інформаційних технологій спричиняє й негативний вплив. Зокрема, появу додаткових помилок, пов'язаних із застосуванням цих новітніх інформаційних технологій [1].

Одночасно ускладненню процесу прийняття ефективних рішень є й існуюча ринкова невизначеність, яка обумовлена безперервністю розвитку умов господарювання, де відповідні господарські цикли не є стовідсотково відтвореними, тому що циклічна динаміка макроекономічних факторів знаходиться в суперпозиції з динамікою науково-технічного прогресу. Як наслідок не вдається одержати вибірки статистично однорідних подій з їхньої генеральної сукупності, які досліджуються в незмінних зовнішніх умовах спостереження. Інакше кажучи, реальна інформація про розвиток економічних подій є обмеженою та неповною, що в остаточному й призводить до інформаційної невизначеності.

Таким чином, інформаційна невизначеність – це непереборна якість ринкового середовища, пов'язана з тим, що на ринкові умови робить свій одночасний вплив невимірне число факторів різної природи і спрямованості, які не підлягли сукупній статистичній оцінці. Але навіть якби всі вхідні фактори були враховані, збереглася б непереборна невизначеність щодо характеру реакцій ринку на ті чи інші впливи.

Крім цього, невизначеність, яка супроводжує, перш за все, саме фінансові рішення, постійно

обумовлює невпевненість приймаючого ці рішення менеджера, породжує ризик невірної інтерпретації наявної інформації для ухвалення будь-якого рішення. Іншими словами, передусім невизначеність щодо прийняття фінансових рішень провокує ризикову ситуацію. При цьому зосередження на фінансовій сфері не є випадковим, бо зміни в управлінні фінансами при переході до ринкової економіки супроводжувалися багатьма подіями, які підсилили існуючу природу ринкової невизначеності, а саме:

- скасуванням багатьох обмежень, зокрема, нормування оборотних коштів, що автоматично виключило один з основних регуляторів величини фінансових ресурсів на підприємстві;
- зміною порядку обрахування фінансових результатів та перерозподілу прибутку;
- появою принципово нових видів фінансових ресурсів. Так, значно зросла роль грошових еквівалентів, в управлінні якими часовий та інформаційний аспекти мають вирішальне значення.

Виходячи з цього, **головним завданням даної роботи** обрано дослідження інформаційної невизначеності методів ризик-менеджменту, що застосовуються у фінансовій сфері.

Проте зауважимо, що одночасно невизначеність залежить і від конкретної роботи щодо пошуку необхідної інформації та забезпечення нею (інформацією) виконання особливо важливих робіт, переважна більшість яких так чи інакше пов'язана з фінансовими аспектами діяльності певного суб'єкта господарювання.

Таким чином, зазначене вище зумовлює розглядати інформаційну невизначеність як особливу складову ризик-менеджменту та визначає актуальність обраного напрямку дослідження. Ґрунтовність даного твердження підтверджує й множина існуючих досліджень [3, 4, 5, 7].

Перш за все, аналіз сукупності праць стосовно використання інформації щодо розв'язання окремих завдань ризик-менеджменту свідчить

про широкий спектр думок. Однак, незважаючи на це, вагома частка даних робіт все ж таки розглядає інформацію з традиційної точки зору її обробки – застосування методів теорії ймовірності та статистики. Проте природна невизначеність ринкового середовища спонукає до пошуку нових підходів до розширеного впровадження ризик-менеджменту та, перш за все, до аналізу адекватності методів управління фінансами якості інформації, яка застосовується.

Адекватність методів управління фінансами якості вхідної інформації. Насамперед, варто зауважити на тому, що усі науково обгрунтовані фінансові рішення, у тому числі й у сфері ризик-менеджменту, застосовуються на основі побудови деякої моделі. Така модель поряд із традиційною кількісною інформацією про фінансові аспекти діяльності суб'єкта, який досліджується, містить прогностичні оцінки про зовнішні стосовно суб'єкта ринкові умови, а також дані про умови ухвалення рішення, у тому числі про рівні невизначеності тих або інших параметрів моделі.

При цьому класичні підходи, які застосовуються у ризик-менеджменті, умовно можна поділити на такі основні групи: методи експертних оцінок, методи обробки просторово-часових сукупностей і ситуаційні методи.

Якщо розглядати методи експертних оцінок, то слід зауважити, що в них наявний суб'єктивний елемент і можливість помилкового судження. До того ж, ймовірність, яка застосовується в ході такої оцінки, нічого не говорить про суб'єктивні переваги експерта, який висунув цю ймовірнісну оцінку. Саме це і ставить їх під сумнів з погляду адекватності управління ризиковими подіями у фінансовій сфері. Однак, незважаючи на це, прості процедури методів експертних оцінок роблять їх найбільш поширеними.

Одночасно методи обробки просторово-часових сукупностей істотно варіюють за складністю використовуваних алгоритмів. Найбільш розповсюдженими знов-таки є прості лінійні моделі. Однак припущення про лінійність регресії взаємозалежне із припущенням, що прогнозований випадковий процес є стаціонарним, що не завжди відповідає наявній інформації про реальні економічні процеси. До того ж, з різкою зміною економічних тенденцій уся накопичена історія виявляється невідповідною прогнозу. Прикладом цього є складність прогнозування та його велика неточність після подій стрімкого падіння фондових індексів на початку XXI століття на провідних біржах світу.

Методи ситуаційного аналізу припускають генерацію економічних сценаріїв і детермінова-

не факторне моделювання реакції системи, вимірюване за її фінансовими результатами. При цьому всім сценаріям у генеральній їхній сукупності привласнюються ваги ймовірності. Таким чином, підсумковий очікуваний фінансовий результат інтерпретується як випадкова величина показника, розподілена відповідно до вихідного вагового розподілу вхідних сценаріїв. Однак, як і у попередніх методах, проблематичним завданням залишається визначення ваги ймовірності кожного зі сценаріїв, що також загалом не відповідає адекватності та якості вхідної інформації.

Такі ж зауваження стосуються й інших підходів, які одержали значне поширення у фінансовому менеджменті. Так, останні дослідження показали, що умови, які було покладено, наприклад, у портфельну теорію Марковіца, теорію лінії ринку капіталу Шарпа-Літнера, теорію оцінки вартості опціону Блека-Шоулза-Мертонна, істотно розходяться з реальністю функціонування фондового ринку у дійсний час [8]. При цьому класична міра ризику за Марковіцем, як середньоквадратичне відхилення розподілу прибутковості активу, з однаковою байдужністю враховує ризик як росту, так і падіння активу, що з погляду інвестора є дві зовсім нерівнозначні події. Тобто слід відмітити, що в дійсних умовах припущення щодо стаціонарних моделей опису економічних показників є не завжди вірним.

Таким чином, можна зазначити, що розглянуті підходи є неадекватними характеру фінансової моделі інформації, що надходить на вхід про стан зовнішнього оточення певного об'єкта економічного дослідження. Крім цього, більшість із зазначених підходів не враховують суб'єктивний характер прийнятих рішень у явній формі та виникаючу у зв'язку з цим непевність у ході класифікації рівнів аналізованих факторів і показників. Тому застосування для обліку невизначеності ймовірнісних підходів є незадовільним.

При цьому, на думку автора, актуальним є завдання щодо визначення окремих принципів обліку інформаційної невизначеності, пов'язаної з об'єктом наукового дослідження, а саме вдосконалення методів ризик-менеджменту у фінансовій сфері та обрання для цього відповідного апарату.

Принцип оцінки ризику прийняття рішень у фінансовій сфері. Перш за все, зазначимо, що під ризиком у фінансовій сфері ми розуміємо можливість фінансових втрат, яка обумовлена специфікою тих чи інших явищ економічної природи досліджуваного об'єкта та видів діяльності людини. При цьому залежно від можливого результату (ризикової події) всі ризики поділяються на чисті (з обов'язково нульовим ре-

зультатом) і спекулятивні (де можливий як позитивний, так і від'ємний результат операції). Суто фінансові ризики варто поділяти на ризики, пов'язані з купівельною спроможністю грошей (інфляційні, валютні ризики і ризики ліквідності) та інвестиційні ризики (ризики упущеної вигоди, ризики зниження прибутковості та ризики прямих фінансових втрат). У свою чергу, на низовому рівні ієрархії інвестиційних ризиків знаходяться процентні ризики, кредитні ризики, біржові ризики, селективні ризики і ризики банкрутства. Кожний з виділених видів фінансового ризику має свою специфічну процедуру управління. Наприклад, чисті ризики підлягають страхуванню, а інвестиційні ризики часто аналізуються на основі дерева імовірностей. Проте якщо спроектувати загальну класифікацію невизначеності [6] на специфіку фінансових рішень, то ми можемо виділити два види невизначеності:

- неясність (відсутність точного знання) відносно майбутнього стану всіх прогнозованих параметрів моделі економічного об'єкта, який досліджується;
- нечіткість класифікації окремих сторін поточного фінансового положення певного суб'єкта господарювання або стану деякого сегмента фінансового ринку.

При цьому, як було зазначено вище, чисто імовірнісні моделі не задовольняють потреби реального розвитку економічних подій та не враховують дії експертів і менеджерів, які застосовують відповідні моделі. Інакше кажучи, імовірності не дають ніякої інформації про те, як вони отримані. Тому варто враховувати так звані суб'єктивні ймовірності, які добре описуються у термінах нечітко-множинної теорії [7].

Проте для того, щоб точніше врахувати таку ймовірність, доцільно використовувати принцип максимуму правдоподібності, який можливо розкрити через:

- встановлення пропорційної залежності між прибутковістю вкладених фінансових ресурсів і їх можливим ризиком втрати з урахуванням певної динаміки зміни економічних показників. При цьому варто враховувати не ймовірності настання тих чи інших подій, а так звані нечіткі приналежності економічних показників обраним часовим інтервалам, що доцільно робити також на підставі теорії нечіткої множини;

- дотримання рівноваги інвестиційних переваг. Тобто вибір між множиною можливих альтернативних рішень доцільно здійснювати за результатами зіставлення рівнів ефективності ряду альтернатив їх досягнення. До того ж, варто пам'ятати, що чим більше зростають активи, знаходячись у протиріччі з раціональними інвестиційними уявленнями, тим вище ризик їх падіння;
- врахування різних історичних періодів розвитку економічних відносин. При цьому слід враховувати, що такі періоди характеризуються своїми інвестиційними пропорціями, що знецінює для прогнозу статистику, отриману в рамках попереднього економічного періоду. Тому використання певних методів ризик-менеджменту повинно спиратися на самостійну модель. Проте зрозуміло, що така модель не може бути точною, і тому доцільно робити її розмитою на підставі методів теорії нечіткої множини.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє констатувати, що інформаційна невизначеність є тією особливістю, яка сприяє розвитку нових методів ризик-менеджменту. При цьому як описовий апарат формалізації окремих підходів ризик-менеджменту у фінансовій сфері доцільно використовувати нечітко-множинну теорію, яка дозволяє враховувати існуючу інформаційну невизначеність щодо застосування різних методів ризик-менеджменту та певні якісні аспекти, що не мають точної числової оцінки. В підсумку це дає можливість сполучати кількісні та якісні ознаки, що підвищує рівень адекватності застосовуваних методів і підходів.

Список літератури

1. Братчиков В. Класифікація помилок у банківському обліку: точка зору аудитора // Вісник НБУ. – 2003. – № 5. – С. 61-62.
2. Інноваційна стратегія українських реформ / А. Гальчинський, В. Геєць та ін. – К.: Знання України, 2002. – 336 с.
3. Крупка М.І. Вплив оперативної банківської інформації на розвиток фінансової системи України // Фінанси України. – 2002. – № 11. – С. 107-110.
4. Лазаришина І. Прозорість – якісна характеристика корисності фінансової інформації // Фінанси України. – 2003. – № 9. – С. 113-123.
5. Мельников А.В. Риск-менеджмент: Стохастический анализ рисков в экономике финансов и страхования. – М.: Анкил, 2001. – 111 с.
6. Сяо К.К. Управленческая экономика. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 671 с.
7. Zadeh L.A. Fuzzy sets as a basis for a theory of possibility // Fuzzy Sets and Systems. – 1978. – Vol. 1, № 1.
8. Worldwide Asset Liability Management // Edited by Mulvey J., Zemba P. – N.Y.: John Wiley & Sons, 1998.

Summary

The objectivity of information uncertainty in conditions of market transformations is determined. The adequacy of methods of management of the finance of quality of the entrance information is considered. The principle of an estimation of risk of acceptance of the decisions in financial sphere is opened.

Таран, О.В. Інформаційна невизначеність як особливість розвитку методів ризик-менеджменту [Текст] / О.В. Таран // Вісник Української академії банківської справи. - 2004. - №2. - С. 101–104.